

Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri ile Mücadelede Vergilerin Rolü*

The Role of Taxes in The Fight on Income Inequality

Özgür KIZILTOPRAK^a

^a Dr. Gelir İdaresi Başkanlığı
İstanbul/Türkiye
ozgurkiziltoprak13@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1798-3352

ÖZ

Vergiler, gelir dağılımı eşitsizliğiyle mücadelede önemli bir politika aracıdır. Vergilerin gelir dağılımı eşitsizliği ile mücadeledeki etkinliğini çeşitli yöntemlerle ölçmek mümkündür. Bu yöntemlerden biri Gini Katsayısıdır. Bir ülkeye ilişkin Gini katsayısı ancak başka ülkelere ilişkin katsayılarla karşılaştırılabildiğinde anlam ifade eder. Bu nedenle çalışmada Türkiye ve çeşitli ülkelere ait vergi öncesi ve vergi sonrası Gini katsayıları kullanılarak vergilerin gelir dağılımındaki etkinliği karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca çeşitli ülkelere ait Gini katsayılarındaki değişimi vergi sistemleri ile ilişkilendirilerek değerlendiren ilk çalışma niteliğindeki bu çalışmadaki bulgulara göre, bazı ülkelerin vergi politikası ile gelir dağılımı eşitsizliği ile mücadelede göreceli olarak başarı sağladığı, bazı ülkelerin ise göreceli olarak başarısız olduğunu ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri, Gini Katsayısı, Artan Oranlı Gelir Vergisi.

ABSTRACT

Taxes are an important political tool in fighting with income inequality. It is possible to measure the effectiveness of taxes in fighting income inequality with various methods. One of these methods is the Gini Coefficient. Gini coefficients for one country can be only rateable when it could be compared to coefficients of other countries. Therefore in this study, with using comparative basis, it is analyzed pre-tax and post-tax Gini coefficients of Turkey and several countries. In addition, according to the findings of this study which is the first study evaluating the changes in the Gini coefficients of various countries in relation to tax systems, it has been found that some countries have achieved relative success in tackling income inequality with tax policy, while some countries have been relatively unsuccessful.

Keywords: Income Inequality, Gini Coefficients, Progressive Income Tax

1. GİRİŞ

Gelir dağılımı eşitsizliğiyle mücadele, kamu harcamaları ve vergiler olmak üzere iki temel unsur üzerine temellenmiştir. Vergilerin gelirin yeniden dağılımındaki rolü çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin temel ölçümlerinden biri olarak kabul edilen Gini katsayısı çalışmanın referans noktalarındandır. Bu anlamda başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelerin vergi öncesi ve vergi sonrası Gini katsayılarının karşılaştırmalı analizi gelir dağılımı eşitsizliği açısından temel referans olarak dikkate alınmıştır. Vergi sonrası Gini katsayısında düşüşün fazla olduğu ülkelerde dağıtım adaletinde etkinlik söz konusu iken, vergi sonrası Gini katsayısında düşüşün az olduğu ülkelerde ise gelir dağılımında düzelme söz konusudur.

Çalışmada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler Türkiye ile birlikte analize konu edilmiştir. Seçilmiş üç gelişmiş ülke olarak ABD, Fransa, Almanya analize dâhil edilmiş iken, Türkiye'ye ekonomik benzerliği nedeniyle Brezilya ve Güney Afrika ise gelişmekte olan ülkeler olarak analize dahil edilmiştir. Seçilmiş ülkeler ve Türkiye'nin gelir dağılımında etkinliğini ölçümde referans alınan vergi sonrası Gini katsayısındaki değişim ve bu değişimin belirleyicileri karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

Vergilerin gelir dağılımını düzeltici etkisi vergi sisteminin adaletinin temel belirleyicileri olarak kabul edilen artan oranlı vergi sistemleri, toplam vergi gelirleri içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin payı çeşitli ülkeler ve Türkiye özelinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalı değerlendirmeye esas olmak üzere çeşitli ülkelere ilişkin vergi uygulama sonuçlarına erişim sağlanmıştır. Özellikle OECD ve Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından yayımlanan erişime açık verilerden faydalanılmıştır.

Çalışmanın konusu esas itibarıyla vergilerin gelir dağılımı eşitsizliğini düzeltici etkisinin irdelenmesidir. Bu kapsamda çalışmada vergilerin gelir dağılımındaki rolü, Türkiye ve seçilmiş ülkelere ilişkin vergi öncesi ve vergi sonrası Gini katsayılarının karşılaştırılması suretiyle irdelenmiştir.

Gerek dikey ve yatay vergi adaletini sağlamada gerekse ödeme gücüne göre verginin salınmasında en önemli enstrüman olan gelir vergisi artan oranlı yapısı ile gelir dağılımı eşitsizliği ile mücadelede etkin olarak kullanılan temel belirleyici vergi türü olarak ön plana çıkmaktadır. Vergi adaletindeki diğer önemli temel belirleyicilerden biri de dolaysız ve dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki paylarıdır.

Bu kapsamda çalışmanın ikinci bölümünde gelirin yeniden dağıtımına ilişkin yaklaşımlar irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise gelirin yeniden dağıtımında vergilerin rolü tartışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin ve çeşitli ülkelerin vergi öncesi ve vergi sonrası Gini katsayıları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu analiz ışığında gelirin yeniden dağıtımında vergi sistemlerinin etkinliğini sınırlayan değişkenler incelenmiştir.

2. GELİRİN YENİDEN DAĞITIMINA İLİŞKİN TEMEL YAKLAŞIMLAR

Gelirin yeniden dağıtım sürecinde etkilenen değişkenlerin fazla olması nedeniyle gelirin yeniden dağıtımıyla ilgili olarak literatür içerisinde birçok farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Gelirin yeniden dağıtım sürecinde etkilenen temel değişkenlerden biri büyüme diğeri ise adalet olgusudur. Dolayısıyla literatür içinde dağıtım adaletine ilişkin yaklaşımları adalet ve büyüme yaklaşımları olmak iki temel başlık altında sınıflandırmak mümkündür.

2.1. Adalet Odaklı Yaklaşımlar

Gelirin yeniden dağıtımının daha adaletsiz bir durum yaratacağını ileri süren görüş ile bunun aksini savunan görüş adalet hedefli yaklaşımdaki temel tartışma konularından biridir. Gelirin yeniden dağıtımının daha adaletsiz bir durum yaratacağını ileri süren görüşte öncelikli amaç kişilerin özgür iradeleridir. Özgür irade dışında zorla alınan verginin daha adaletsiz bir durumu ifade edeceği kabul edilmiştir. Bu nedenle kişilerin iradesi dışında alınan vergiler nedeniyle gelirin yeniden dağıtımına karşı duruş söz konusudur. Buna karşın gelirin yeniden dağıtımına daha adaletli bir durumun ortaya çıkacağını ileri süren adalet yaklaşımlarında ise sınırlı bir dağıtım sürecine işaret edilmektedir.

Yeniden dağıtımına karşı çıkan görüşün en şiddetli savunucuları liberterlerdir. Bu görüşe göre bireyler kamu mallarından faydalandığı ölçüde vergilendirilmelidir. İnsanlar arasındaki doğal farklılıkları yansıttığı için bireyler arası gelir farklılıkları adil olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle bireyin tercihi veya yetenekleri sayesinde elde edilen fazla kazancın vergiler nedeniyle yeniden dağıtımına karşı bir duruş söz konusudur (Maniquet ve Fleurbaey, 2017).

Gelirin yeniden dağıtımına karşı olan libertarianizme karşı fırsat eşitliği teorisi geliştirilmiştir. Bireylere eşit fırsatlar sunulması gerektiği düşüncesi üzerine temellenen fırsat eşitliği yaklaşımına göre ise bireyin doğuştan gelen yetenekleri ile elde ettiği gelirin vergiler vasıtasıyla yeniden dağıtılması gerekmektedir. Söz konusu yaklaşıma göre; bireyler eşit şartlarda yarışa başlamalı ve bunun için bireylere eşit fırsatlar sunulmalıdır. Servet zenginliğinin kaynağı iki gruba ayrılmaktadır (Maniquet ve Fleurbaey, 2017). Birincisi; kişilerin gayretleri sonucu elde edilen servet, ikincisi ise bireylerin yetenekleri ile elde ettikleri servettir. Bu görüşün önemli temsilcilerinden Roemer (1996)'e göre bireylerin doğuştan gelen yetenekleri ile elde ettikleri gelir vergilendirilmelidir. Ancak bireylerin gayretleri sonucu elde ettiği gelir ise vergi dışı kalmalıdır.

Gelirin yeniden dağıtımına karşı olan görüşün temsilcilerinden Nozick (1974)'e göre ise fakirlere yardım etmek bir zorunluluk olmakla birlikte bu yardımın boyutu ve nasıl yapılacağı önemlidir. Çok çalışarak elde edilen kazanç üzerinde kişilerin devir ve tasarruf özgürlüğü bulunmalıdır. Bu nedenle zenginlerin gönüllü olarak yapmadığı vergisel ödemeler hırsızlıkla eş değer tutulur (Jörg, 2018). Ancak diğer taraftan aşırı servet birikiminin demokrasiler için zararlı olduğu belirtilerek mirasın ölçülü vergilendirilmesi önerilmektedir.

Gelirin sadece veraset vergileri ile dağıtılması gerektiğini savunan görüşe göre ise veraset vergileri haricinde gelirin yeniden dağıtımına prensipte bir karşı duruş söz konusudur. Başını John Rawls'ın çektiği bu görüşe göre toplumsal eşitsizlikle mücadelede veraset vergileri kullanılmalıdır. Nesiller arası adaletsizlikleri azaltıcı etkisi nedeniyle gelirin yeniden dağıtımında veraset vergileri uygulanmalıdır. Veraset yoluyla intikal eden mal varlıkları gelecek neslin azınlıkta kalan bir kısmına aşırı bir güç ve avantaj sağlarken geride kalan fakir neslin aleyhine bir durum yaratır. Bu nedenle adil olmadığından vergilendirilmesi gerekir. Ancak kişinin özgür iradesine dayanmayan artan oranlı gelir vergisini zora dayalı ve karşılıksız olma işlevi nedeniyle temel özgürlüklerin ihlali olarak görülmektedir. Bu nedenle artan oranlı gelir vergisinin uygulanması halinde adaletsiz bir denge durumu söz konusudur. Bu yaklaşıma göre tüketim vergilerinin adalet olgusu kapsamında daha adil olduğu savunulmaktadır. Temel özgürlükleri ihlal ettiği için ödeme gücüne dayalı artan oranlı vergileme Jörg (2018) tarafından adaletsiz olarak nitelendirilmektedir. Tüketim üzerinden alınan vergilerde ise bireyin mal ve hizmeti alıp almama gibi bir iradesi söz konusu olduğu için bu vergilerde temel özgürlüklerin ihlalinin söz konusu olmadığı iddia edilmektedir.

Takipçisi oldukları Rawls'ın aksine artan oranlı gelir vergisini temel özgürlüklerin ihlali olarak kabul etmeyen görüşler de bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Sugin (2003)'e göre gelir eşitsizliğiyle mücadelede vergiler etkili bir mekanizma olarak

kabul edilmekte, Wiemeyer (2016)'e göre ise toplumdaki servet eşitsizlikleriyle mücadelede servete ilımlı artan oranlı gelir vergisi uygulanmalıdır. Servetin vergilendirilmesi ile aşırı servet birikiminin azaltılabileceği iddia edilmektedir.

Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerinde negatif etkisi olduğunu kabul eden ve bu yönüyle Rawls'ın konu hakkında görüşüyle çatışan Lustig (2017)'e göre ise genel bir vergi artışı dolaylı vergi artışını da sebep olacaktır. Bu durum tüketim vergilerinde de artışı gerektireceğinden yoksulluğu daha da arttıracaktır. Bu nedenle yoksullar üzerindeki vergi yükünü artırıcı etkisi nedeniyle tüketim vergilerindeki artışa ve dolayısıyla genel vergi artışına bir karşı duruş söz konusudur.

Rawls gibi demokrasiyi referans değer olarak alan Acemoğlu ve diğerleri (2013)'ne göre literatürdeki temel beklenti demokratik gelişimin gelirin yeniden dağıtımda artış, gelir eşitsizliğinde ise azalış sağlayacağı yönünde olmasına rağmen çalışmalarında ortaya çıkan bulgular bunun aksini göstermiştir. Ampirik çalışmalarında demokratikleşmeyle birlikte orta gelir grubunun geliri arttığı ancak alt ve üst gelir gurubunun gelirinin ise azaldığı ortaya çıkmıştır. Orta gelir grubu lehine olan bu bulgunun sonucuna göre demokratikleşmenin alt gelir grubunun gelirini artırmadığı aksine azalttığı ileri sürülmüştür. Ampirik çalışmalarında demokratikleşmeyle birlikte vergilerin milli gelir içindeki payını arttırmasına rağmen gelir eşitsizliğini azaltmadığı sonucuna ulaşmıştır. Acemoğlu ve diğerlerine (2013) göre demokratik gelişimin gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltıcı etkisi bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise ekonomideki egemen azınlık elitin elindeki rantı koruma çabasıdır.

Diğer çalışmalardan farklı olarak toplumdaki gelir dağılımındaki eşitsizliği çözülmesi gereken mutlak bir problem olarak tanımlayan Pogge ve Mehta (2016)'ya göre gelir dağılımı eşitsizliklerinin temelinde yapısal bozukluklar ve vergi kaçırma teşebbüsleri yatmaktadır. Ayrıca servet sahipleri ve hatta zengin ülkeler menfaatleri doğrultusunda piyasaları şekillendirmek için lobicilik faaliyetinde bulunmaktadırlar. Sonuç olarak bu menfaat yarışında kaybedenler yoksullar olduğu için adaletsizliğin daha da artması söz konusudur. Bu nedenle yapısal bozuklukları düzeltmek ve adaletsizlikle mücadele eden sivil toplum kuruluşlarını desteklemek gerekmektedir. Bu destek maddi anlamda bağışlar yapılmasını gerektirirken manevi bağlamda ise toplumda ahlaki yükümlülük bilincinin yerleşmesine bağlıdır. Ayrıca gelir eşitsizliğini daha da arttırdığı için eşitsizlikle mücadeledeki önceliklerden biri de vergi kaçakçılığıyla mücadele olmalıdır Pogge ve Mehta (2016).

2.2. Büyüme Odaklı Yaklaşımlar

Büyüme odaklı yaklaşımlarda genel paradigma, gelirin yeniden dağıtımının politikalarının büyüme üzerinde negatif etkileri olduğu yönündedir. Gelirin yeniden dağıtımı ile birlikte sermaye birikiminin azalacağı ve bunun da yatırım potansiyelini olumsuz etkileyeceği ileri sürülmektedir. Ancak günümüzde bu paradigma değişime uğradığı söylenebilir. Özellikle gelirin yeniden dağıtımının belli şartlarda büyümeyi olumlu etkilediğine yönelik bulgulardaki artışa paralel olarak literatürdeki baskın görüş de değişime uğramıştır. Gelirin yeniden dağıtımıyla birlikte düşük gelirli bireylere yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerindeki artış ile birlikte uzun dönemde büyümeyi destekleyen yeniden dağıtım sürecinden söz etmek mümkündür.

Gelir ve servetin getiri oranı (r) ile büyüme oranı (g) arasındaki farkın gelir ve servet lehine arttığını ileri süren Piketty (2014), gelirin yeniden dağıtımdan yana olan insan sermaye birikimi teorisi ve Cingano (2014)'nun ampirik çalışması gibi yaklaşımlarda temel düşünce, gelirin yeniden dağıtımının büyümeyi olumlu yönde etkilediği yönündedir.

Gelirin yeniden dağıtımdan yana olan görüşün baskın argümanı insan sermaye birikimi teorisidir. Galor ve Zeira (1993) tarafından geliştirilen bu teoriye göre gelir dağılımındaki bozulma, fakirlerin yatırım fırsatını azalttığından büyüme için zararlı kabul edilir. Bu nedenle gelirin artan oranlı vergilerle yeniden bölüşümü tavsiye edilir. Bu görüş gelirin yeniden dağıtımının az gelirli bireylere eğitim ve sağlık gibi fırsatlar sunarak insan kalitesini ve dolayısıyla yatırım potansiyeline sahip birey sayısını arttıracığı mantığına dayanmaktadır.

Cingano (2014) tarafından hazırlanan "Gelir Eşitsizliğindeki Eğilimler ve Ekonomik Büyümeye Etkisi" isimli OECD raporu insan sermaye birikimini teorisinin teyidi niteliğindedir. 1970-2010 döneminde 31 OECD ülkesinden gelen verilerle yapılan ölçümde, gelir dağılımı eşitsizliklerinin sürdüğü bir ekonomideki büyümenin en yoksul %40'lık gelir dilimi ile üstteki gelir dilimi arasındaki farkı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmaya göre yoksullara yönelik eğitim harcamaları en önemli transfer harcamasıdır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin eğitim fırsatı eşitsizliği şeklindeki yansımalarının büyümeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Bourguignon (2018)'un konu hakkındaki yaklaşımı Cingano (2014)'nun çalışmasında ortaya çıkan sonuçları destekler niteliktedir. Zira bu çalışma gelirin yeniden dağıtım sürecinde düşük gelirli bireylere yönelik transfer harcamalarının yatırım potansiyelini arttırmaya dayalı alanlara yönelmelidir. Düşük gelirli bireylere eğitim fırsatı sunan transferler bunlardan biridir. Bu nedenle büyüme için gelir eşitsizliklerinin azaltılması zorunludur. Gelir eşitsizlikleriyle mücadelede nakdi yardımlar yerine alt yapı transferleri tercih edilmelidir.

Eğitim ve sağlık hizmetleri, mikro krediler, su, enerji ve ulaşım olanakları gibi dağıtıcı alt yapı transferleri gibi harcamalar yatırım potansiyeline sahip birey sayısını arttıran harcamalardır. Düşük gelirli bireylere yapılan alt yapı transferleri ile (eğitim fırsatı imkanı gibi) uzun vadede eşitsizlikleri azaltarak hızlı büyümeyi sağlamak mümkündür. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ekonomilere kıyasla düşük gelir grubuna yapılan yardımlar düşük olduğundan eşitsizliği azaltmak için daha fazla kaynak ayrılması gerekmektedir (Bourguignon, 2018). Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde gelirin yeniden dağıtımını için yüksek oranlı gelir vergisi gereklidir.

Konu hakkındaki diğer çalışmalardan farklı olarak gelir eşitsizliği ve büyüme ilişkisini irdeleyen Piketty (2014)'e göre gelir ve servet eşitsizliği giderek artmaktadır. Bu artış trendinin sebebi ise servetin getiri oranının büyüme oranından büyük olmasıdır. Bu nedenle yüksek gelir veya servet sahiplerini vergilendirmek suretiyle gelir eşitsizliğini azaltmak gerekmektedir. Anglosakson

ülkeleri kapsayan araştırmasında gelir ve servetin getiri oranı (r) ile büyüme oranı (g) ($r > g$ iraksaması) arasındaki makasın gelir ve servet lehine arttığına dair bulgulara ulaşmıştır. Araştırmanın sonucuna göre: Birleşik Krallık ve ABD’deki en üst gelir % 0.1’lik kesimin 1910 yılında toplam gelirden aldığı pay sırasıyla %11 ve %9 iken zaman içinde azalmış olmasına rağmen 1970’li yıllardan itibaren tekrar yükselme trendine girmiştir. Sonuç olarak 2010 yılı itibarıyla ise % 0.1’lik gelir grubunun toplam gelir içindeki payı ABD’de %7.5, Birleşik Krallıkta ise % 5.5’e ulaşmıştır.

Gelir ve servetin getiri oranı ile büyüme oranı arasındaki fark artışına ‘kapitalizmin temel çelişkisi’ adını veren Piketty (2014) gelir ve servete dair bu iki değişken arasındaki iraksamayı önlem alınması gereken bir iktisadi ve sosyal sorun olarak tanımlamıştır. Iraksamanın veraset yoluyla giderek arttığı ileri sürülerek yeniden dağıtımın önem ve gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Servetin getirisi büyüme hızından yüksek olduğu sürece, sermaye/gelir oranı sürekli olarak yükselecektir. Zira sermaye ile emek arasındaki ikame esnekliği 1’den büyüktür (Piketty (2014)’ye göre ikame esnekliği 1.5). Bu nedenle makine daima emeğin yerine ikame edilir. İkinci olarak, en azından normal zamanlarda kapitalistler, sermayelerini en az ekonominin büyüme hızı kadar büyütecek tedbirler geliştirirler.

Gelir dağılımındaki bozulmanın satın alma gücünü azaltarak durgunluk yaratacağını, bunun da mütevazı şartlarda yaşayan hane halkının borçlanma eğilimini arttıracak ileri süren Piketty (2014)’ye göre bu durum orta sınıfın finansal hizmetler endüstrisi ile borç ilişkisini sıkılaştıran temel nedendir. Küresel finansal krizinin (2007 yılındaki) patlamasında ABD’deki gelir ve servet eşitsizliklerinin de etkisi bulunmaktadır. Söz konusu eşitsizlerin tek başına krizi açıklamada yeterli olmasa da krizin ardında yatan birçok sebepten biri olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle eşitsizliklerin azaltılması için yüksek servete ve gelire sahip birey ve kurumlar için artan oranlı gelir vergisi ile küresel artan oranlı servet vergisi önerilmektedir. Ayrıca en üst gelir grubunun vergiden kaçırma stratejilerine karşı önlem alınması gereklidir.

Piketty (2014)’ye göre Anglosakson dünyadaki servet sahipleri politik karar mekanizmaları üzerinde etkin olduklarından gerek maliye gerekse iktisat politikalarını kendi lehlerine etkileyebilmektedirler. Bu nedenle gerek finansal piyasalara yön veren merkez bankaları, hazine bakanlıkları gerekse IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar üstü kurumlar gibi aktörler finansal piyasalarda (kredi derecelendirme ve libor endüstrileri gibi) yüksek servet sahipleri lehine hareket eden tekelleşmenin nedenidir. Gerek politik gerekse ekonomik karar mekanizmaları yüksek servet sahiplerinin lehine hareket ettiğinden kazanım yarışında kaybedenler düşük gelirli olmuştur. Zira 1977-2007 dönem aralığına ilişkin yapılan gözlemin sonucunda ABD’deki milli gelir artışının %60’ının en zengin %1’lik dilime gittiği tespit edilmiştir (Piketty, 2014). Bu nedenle finansal elitin çıkarlarına hizmet eden tekelleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini daha da bozduğu kabul edilmektedir.

3. GELİR DAĞITIMI EŞİTSİZLİĞİYLE MÜCADELEDE VERGİLERİN ROLÜ

Gelir dağıtımını eşitsizliğiyle mücadele soyut bir süreci ifade eder. Hukuki bir otoritenin organizasyonunda başta vergi ve sosyal transferler olmak üzere ekonomik ve sosyal politikaların uyum içinde yürütülmesini gerektirir. Vergi ile gelirin yeniden dağıtımını söz konusudur. Gelir dağıtımını eşitsizliğiyle mücadelede yüksek gelir ve servetin artan oranlı vergilendirilmesi ve elde edilen gelirin kamu hizmeti ve sosyal transferler kanalı ile düşük gelirli bireylere aktarımı temeline dayanmaktadır.

Gelir dağılımı eşitsizliklerine ilişkin hesaplamalarda önemli referans noktalarından biri Gini katsayısıdır. Sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, bire yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade eden Gini katsayısının vergi öncesi ve vergi sonrası aldığı değerlerinin karşılaştırılması ile vergilerin dağıtım adaletindeki etkinliğini ölçmek mümkündür.

Tablo 1. Seçilmiş Ülkelerde Vergi Öncesi ve Sonrası Gini Katsayısı

Ülke	Vergi Öncesi Gini Katsayısı	Vergi Sonrası Gini Katsayısı	Yüzdesele Değişim (%)
ABD	0.507	0.391	22
Almanya	0.504	0.293	42
Birleşik Krallık	0.506	0.351	31
Brezilya	0.575	0.470	18
Fransa	0.516	0.295	43
Güney Afrika	0.715	0.620	13
Türkiye	0.429	0.404	6

Kaynak: OECD (2020) Income Inequality. Verilerinden faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Not: *2017 yılına ilişkin Gini katsayıları referans alınmıştır.

Tablo 1’de çeşitli ülkelerin 2017 yılına ilişkin hem vergi öncesi hem de vergi sonrası Gini katsayıları yer almaktadır. Tabloda dikkati çeken en önemli nokta vergi öncesi Gini katsayıları yönünden ülkeler arasında önemli bir ayrışma olmadığıdır. Zira tablodaki ülkelerin vergi öncesi Gini katsayıları birkaç istisna dışında 0.400-0.550 marjında değişmektedir. Asıl ayrışmanın vergi sonrası ortaya çıkan Gini katsayılarında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Tabloya göre Almanya, Fransa gibi ülkelerin vergi sonrası Gini katsayısında %42-43 oranında azalma gerçekleşmektedir. Diğer bir ifade ile bu ülkelerindeki gelir dağılımı eşitsizliği vergi ve kamu harcama politikası ile %43 oranında azaltılmaktadır. Ancak bazı ülkelerde aynı başarının sağlanmadığı

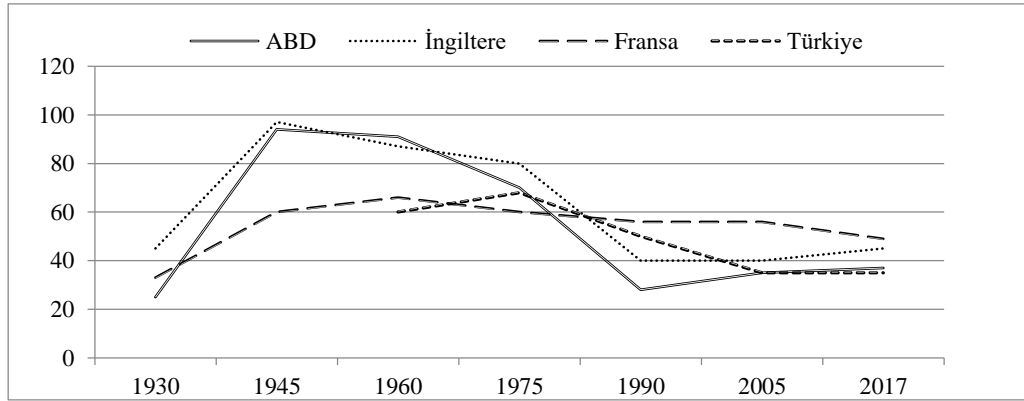
görülmektedir. Tabloya 1'e göre Türkiye'nin vergi öncesi Gini katsayısı 0.429 iken vergi sonrası 0.404'te gerilemiştir. Buna göre Türkiye'de vergi ve kamu harcama politikası sonrasında Gini katsayısında % 6 azalma gerçekleşmiştir. Diğer ülkelere kıyasla Türkiye'de vergi sonrası Gini katsayısında gerileme oldukça düşük kalmıştır. Tablodan hareketle dağıtım adaletinde bazı ülkelerin oldukça başarı sağladığı, Türkiye gibi bazı ülkelerin (Brezilya %18, Güney Afrika %13) ise dağıtım adaletinde göreceli olarak başarısız olduğu söylenebilir. Zira Türkiye vergi öncesi Gini katsayısı (0.429) tabloda yer alan tüm ülkelerden iyi durumda iken vergi sonrası Gini katsayısında Güney Afrika ve Brezilya'dan sonra en yüksek değere sahip ülke durumundadır. Bu veriden hareketle, Türkiye ve Güney Afrika gibi ülkelerde vergilerin ve kamu harcamalarının dağıtım adaleti yönünden etkin olmadığı söylenebilir.

Bazı ülkeler dağıtım adaletinde başarı sağlamış iken bazı ülkelerin dağıtım adaletinde başarı sağlayamamasının birçok sebebi bulunmaktadır. Dağıtım adaletinde başarı sağlayan ülkelerin gelişmiş ekonomi olmaları, bu ülkelerde sosyal devlet ilkesinin içselleştirilmiş olması ve verginin tabana yayılmış olması gibi bir çok ortak neden gösterilebilir. Ancak gelirin yeniden dağıtımındaki temel referans noktası vergi sistemlerinin yapısıdır. Dolayısıyla gelirin yeniden dağıtımında etkinliği arttıran unsurların başında; vergi gelirlerinin milli gelir içindeki oranı (vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payı artınca yeniden dağıtım tabi gelir miktarı da artar), artan oranlı gelir vergisi ve tüketim yerine geliri vergilendiren sistemler gelmektedir.

3.1. Artan Oranlı Vergileme

Bireylerin gelir ve kazancını vergilendiren vergi türü gelir vergisidir. Bireyler üzerindeki vergi yükünün adil dağılımında kişisel gelir vergisi önemli bir rolü vardır. Ayrıca vergi yükünün gelire göre dağılımına imkân sağlayan vergi türüdür. Gelire bağlı olarak artan oranlı yapısı, belli gelir seviyesine kadar (asgari geçim geliri) sıfır vergi uygulama imkânı sağlaması, düşük gelirli bireylere asgari geçim indirimi veya muafiyet imkânı sağlaması açısından vergi yükünün adil dağılımında en etkili vergi türü olduğu söylenebilir.

Gelir vergisi gelir dağıtımını eşitsizliğiyle mücadelede etkili olan en önemli vergi türüdür. Gerek dikey ve yatay vergi adaletini sağlamada gerekse ödeme gücüne göre verginin salınmasında en önemli enstrümandır. Gelir vergisi artan oranlı yapısı ile dikey adaleti sağlayıcı yönde katkı sunarken, asgari geçim indirimi gibi indirim mekanizmaları ile de ödeme gücüne ulaşma imkânı sunmaktadır. Birçok ülkede belirli gelir seviyesine kadar olan gelirler (asgari geçim) vergi dışı bırakılırken iken, asgari gelir seviyesinin üzerindeki artışlar aşamalı olarak artan oranlı bir şekilde vergilendirilmektedir. Bu aşamada vergi dışı bırakılan asgari gelir miktarı, minimum ve marjinal vergi oranları gelirin yeniden dağıtımında en önemli belirleyicilerdir.

Şekil 1. Seçilmiş Ülkelerde Marjinal Gelir Vergisi Oranı (1930-2017)

Kaynak: Piketty (2018) ve OECD Stata (2020) verilerinden faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Marjinal gelir vergisi oranı gelir dağıtımını eşitsizliğiyle mücadelenin önemli belirleyicilerdendir. En yüksek gelire uygulanan marjinal oran yükseldikçe gelirin yeniden dağıtımında etkinlik sağlanması mümkündür. Bu nedenle gelir vergisinin günümüzdeki artan oranlı yapısının nasıl bir gelişim gösterdiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Gelir vergisine ilişkin en üst oranı ifade eden marjinal oran her dönemin şartlarından büyük oranda etkilenmiştir. Özellikle savaş dönemlerinde göreceli olarak yükselen marjinal gelir vergisi oranı günümüze kadar dalgalı bir seyir izlemekle birlikte düşüş eğilimine girdiğini söylemek mümkündür.

Şekil 2'de çeşitli ülkelerde marjinal gelir vergisi oranının 1930-2017 periyodundaki gelişimi gösterilmiştir. Buna göre İngiltere ve ABD'de marjinal gelir vergisi oranı 2. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru en tepe noktaya ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında en üst gelir diliminin İngiltere'de %97, ABD'de ise %94 ile vergilendirildiği anlaşılmaktadır. Savaş döneminde en üst gelir üzerindeki yüksek vergi oranı telafi edici fedakârlık tezine dayandırılmıştır. Zira savaş döneminde düşük gelirli bireyler askere alınırken varlıklı kesim silâh altına alınmamıştır. Bunun yerine gelir ve servetleri yüksek oranda vergilendirilerek savaşın finansmanına katkı sağlamışlardır. Dolayısıyla eşit fedakârlık teorisi gereği en üst gelirin yüksek oranda vergilendirilmesi askere alınmamasına karşılığında alınan telafi edici bir bedel olarak nitelendirilmektedir. Savaş dönemindeki yüksek gelir vergisi telafi edici özelliği nedeniyle adil kabul edilmektedir (Scheve ve Stasavage, 2016).

Fransa'daki marjinal gelir vergisi oranı (1930-2017 dönem aralığında) İngiltere ve ABD'ye kıyasla dalgalı seyir izlememiştir. Fransa'da savaş yılların da bile marjinal oran %60 seviyesinde kalmış olup günümüz itibariyle %45'tir. Şekil 1'e göre %35'lik marjinal gelir vergisi oranı ile Türkiye seçili ülkeler arasında en düşük orana sahip ülkedir. Türkiye'de ise en yüksek gelir dilimine uygulanan marjinal gelir vergisi oranı 1961-2018 yılı arasında dalgalı seyir izlemiştir. İlk olarak %60 marjinal oran ile yürürlüğe giren gelir vergisi 1975 yılında %68 oran ile tarihsel zirveye ulaşmış ve bu yıldan sonra kademeli bir düşüş göstererek 1990 yılında %50, 2003 yılında %45, 2004 yılında %35'e gerilemiştir. Sonuç itibariyle Türkiye vergi sisteminde 2017 yılı itibariyle marjinal gelir vergisi oranının ABD, Fransa ve İngiltere'nin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır.

Vergilerin gelir dağılımındaki etkinliğinde belirleyici olan bir diğer unsur farklı gelir dilimlerine sağlanan oran ve muafiyet farklılaştırma mekanizmasıdır. Bu mekanizma ile düşük gelire düşük veya sıfır vergi oranı, yüksek gelire ise yüksek vergi oranı uygulanması söz konusudur. Buna göre artan oranlı gelir vergisi sisteminde vergi dilimlerinin fazla olması, minimum ve marjinal vergi oranları arasındaki marjın yüksek olması etkin dağıtım için gereklidir.

Tablo 2'de günümüz itibariyle çeşitli ülkelerde gelir vergisinin yapısı gösterilmiştir. Tablo 2'ye göre Fransa'da gelir vergisinde 5 oran ve 5 gelir dilimli yapı söz konusudur. 9.710 avroya kadar olan gelirlerle sıfır vergi uygulanırken 9.710 avroyu aşan 2. dilim (9.711-26.818 avro) %14 vergiye tabi olmaktadır. 152.261 avroyu aşan 5. dilime ise %45 gelir vergisi uygulandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca vergi sonrası Gini katsayısında göreceli olarak fazla gerilemenin olduğu İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde belli miktara kadar düşük gelirlerin tamamen vergi dışı bırakıldığı görülürken, vergi sonrası Gini katsayısında gerilemenin oldukça düşük gerçekleştiği Türkiye ve Güney Afrika gibi ülkelerde ise en düşük gelir gruplarında dahi gelir vergisi oranının (15% ve 18%) yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Oysaki Fransa'da 9.710 avro, Almanya'da ise 8.652 avroya kadar elde edilen gelirler vergi dışı kalmaktadır.

İngiltere'de ilk gelir dilimine %20 gelir vergisi uygulanmakla birlikte 2018-2019 mali yılında 11.000 sterlin olarak kabul edilen en az geçim indirimi uygulaması ile 11.000 sterlinlik ilk gelir vergi dışı kalmaktadır. Bu nedenle yıllık 100.000 sterline kadar elde edilen gelirler vergi dışı kalmaktadır. Ancak en az geçim indirimi uygulamasında yıllık 100.000 sterlini aşan gelirlerde en az geçim indirimi tutarı kademeli olarak azaltılarak sıfırlanmaktadır (HMRC,2018).

Düşük geliri vergilendirmeyen ancak gelir artışına paralel olarak artan oranlı gelir vergisinin uygulandığı sistemlerde gelir dağılımında göreceli bir düzelleme sağlanması mümkündür. Tablo 1'de de görüldüğü üzere vergi sonrası Gini katsayısı gerilemesinde en başarılı ülke olan Fransa'dır. Fransa'daki uygulamada en alt gelir dilimi vergiden muaf. Ancak gelir arttıkça gelir vergisi oranının artması söz konusudur. Vergi kaçığının önlenmesi ve yüksek gelir gruplarına yüksek marjinal oranlar uygulanması vergi sonrası gelir dağılımındaki düzelmeye önemli sebeplerden biridir. Ancak diğer taraftan vergi sonrası gelir dağılımında göreceli olarak başarısız olan Türkiye ve Güney Afrika gibi gelir vergisi sistemlerinde ise Fransa'daki durumun aksine, en düşük gelirli grupların vergi dışı bırakılmadığı ve ayrıca marjinal vergi oranlarının göreceli olarak İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir.

Tablo 2. Çeşitli Ülkelerde Gelir Vergisi Oranları

Ülke	1. Oran	1. Dilim*	2. Oran	2. Dilim	3. Oran	3. Dilim	4. Oran	4. Dilim	5. Oran	5. Dilim
Fransa	0	10.064	14.00	27.794	30,00	74.517	41,00	157.806	45,00	
Almanya	0	9.168		14.254		55.960	42,00	265.326	45,00	
Brezilya	0	1.903	7.5	1.904	15	2.826	22.5	3.751	27.5	4.664
Güney Afrika	18.00	189.880	26	296.540	31	410.460	36	555.600	39	708.310
Türkiye**	15.00	18.000	20,00	40.000	27.00	148.000	35.00			
İngiltere	20.00	37.500	40.00	150.000	45.00					
ABD***	10.00	9.700	12.00	39.475	22.00	84.200	24.00	160.625	32.00	204.100

Kaynak: OECD, (2020). Central Government Personal Income Rates Thresholds

* Ülkelerin kendi para birimleri cinsinden değerlerle ifade edilmiştir. **2019 yılı itibariyle,

** Türkiye'de 2020 yılı itibariyle 5 oranlı yapıya dönüştürülmüş olup 5. Dilim oranı %40 olmuştur.

***ABD'de 6. Oran %35, 7. Oran %37 olmak üzere toplamda 7 oranlı bir yapı söz konusudur.

3.2. Dolaylı Vergiler

Dolaylı vergiler, genellikle tüketim üzerinden alınan bir tür satış vergileridir. Bu vergilerin asıl yüklenicileri tüketicilerdir ve vergi mal veya hizmetin satış fiyatının içindedir. Bu tür vergilerde tüketicilerin gelir düzeyi ve özel durumu dikkate alınmaz. Dolaylı vergiler, mali olarak uyarılmayla ortaya çıkan yoksullaşmanın başlıca nedenlerinden biri olarak kabul edilir (Lustig, 2017). Bu nedenle dolaylı vergiler gelir dağılımını negatif yönde etkiler. Mal veya hizmetin satın alınmasıyla birlikte vergi de ödenmiş olur. Dolayısıyla toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergi gelirlerinin oranı arttıkça gelirin yeniden dağıtımında vergilerin etkinliğinin azalacağı söylenebilir. Özellikle zorunlu mal ve hizmetler üzerindeki satış vergileri zengin fakir ayrımı yapmaksızın mal ve hizmeti satın alan herkesten alındığından adil değildir.

Dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ve bu gelirlerin bileşimine ilişkin çeşitli ülkelerin uygulama sonuçları vergi yükünün adil dağılımına ilişkin önemli göstergelerden biri olarak kabul edilebilir. Ülkelerin toplam vergi gelirleri içinde dolaysız ve dolaylı

vergilerin oranı vergilerin gelir dağılımı eşitsizlikleriyle mücadeledeki etkinliğinde belirleyici unsurlardandır. Toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin oranının artması vergi yükünün adil dağılımını olumlu etkileyecektir.

Bu nedenle çeşitli ülkelere ilişkin dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ile bunların bileşimine ilişkin verilerin yer aldığı Tablo 3.3'te çeşitli ülkelerde dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı gösterilmiştir. ABD'de toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin payı %60'ı (2.257 Milyar dolar) bulurken, Birleşik Krallık'ta %59,90, Fransa'da ise %59 olarak gerçekleşmiştir. Dolaysız vergi gelirlerinin dolaylı vergilere göreceli olarak fazla olması dağıtım adaleti açısından pozitif bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3'de dolaysız vergiler, mülk vergileri ve gelir/kazanç üzerinden alınan vergiler olmak üzere iki ayrı başlıkta analize dahil edilmiştir. Mülkiyetin devri veya başkaca nedenlerle vergilendirilmesi, motorlu her türlü araç üzerinden alınan vergiler mülkiyet vergileri olarak nitelendirilmektedir. Dağıtıcı adalet yönünden mülkiyet vergilerinin fazla olması önemlidir. Mülkiyet üzerinden alınan vergilerin toplam vergiler içindeki payı yükseldikçe vergilerin dağıtıcı adaleti sağlamadaki etkinliği artar. Bu nedenle servetteki vergileme oranı arttıkça dağıtım adaletinde etkinliğin arttığı söylenebilir.

Tablo 3. Seçilmiş Ülkelerde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (2018)

Ülke	Dolaylı Vergiler (%)	Dolaysız Vergiler (%)	Mülk Vergileri/ Toplam Vergiler (%)	Marjinal Veraset Vergisi Oranları
ABD	23.40	60.00	16.3	40
Almanya	42	52.4	4.4	30
Birleşik Krallık	39.40	44.10	15.2	40
Fransa	40,6	59	13.7	45
Güney Afrika	40.8	59.2	5.2	25
Brezilya	55.5	44.5	9	8
Türkiye	58	34.3	6	5

Kaynak: OECD (2019), Gelir İdaresi Başkanlığı (2018). Faaliyet Raporundan (sosyal güvenlik katkı payları hariç) yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Toplam vergi gelirleri içindeki vergi türlerinin payına ilişkin Tablo 3'e göre Fransa'da 2018 yılında toplam vergi gelirleri 706 milyar avro olarak gerçekleşmiştir. Fransa'da 2018 yılında 96.8 milyar avro servet vergisi toplanmış olup servet vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı %13,7'dir. Servetin vergilendirilmesi dağıtım adaleti açısından oldukça önemli bir referanstır. Zira liberalizmin etkin olduğu günümüz ekonomik düzeninde ülkeler sermaye birikimini teşvik etme gayretine girmişlerdir. Bu nedenle bir çok vergi sisteminde servetin düşük oranda vergilendirilmesi esası geçerlidir. Bu nedenle günümüz vergi sistemlerinde servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı oldukça sınırlı kalmıştır. Zira bu oranın en yüksek seyrettiği Fransa'da (%13,7) ve Amerika'da (%16,3) bile servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının oldukça sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Aynı tabloda Türkiye ve Güney Afrika gibi ülkelerde ise servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının daha da düşük kaldığı görülmektedir. Türkiye ve Güney Afrika'da mülkiyet üzerinden alınan vergilerin oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergi gelirlerinin göreceli olarak fazla olması gelişmemiş veya az gelişmiş ülke ekonomilerinde rastlanan bir durumdur. Gelişmemiş ekonomilerde vergi tabanı da dardır. Bunun sonucu olarak gelişmemiş ülkelerde tüketim üzerinden alınan vergi gelirlerine (dolaylı vergiler) dayalı mali sistem söz konusudur (Prichard, 2015). Ayrıca az gelişmiş vergi sistemlerinde, vergi kaçakçılığı ile vergiden kaçınma fiilleri oldukça yaygındır. Sonuç olarak gelişmemiş ekonomilerde vergi adaletini olumsuz etkileyen faktörlerin daha yoğun olduğu söylenebilir.

Dolaylı vergiler vergi adaleti açısından olumsuz bir unsur olmakla birlikte birçok modern vergi sisteminde dolaylı vergilerin vergi adaleti üzerindeki negatif etkisi çok oranlı yapıyla giderilmeye çalışılmıştır. Avrupa Birliği ve Türkiye'deki KDV sisteminde bunun örnekleri bulunmaktadır. Avrupa Birliği tarafından yayımlanan 2006/112/EU Sayılı Konsey Direktifi ile üye ülkelerin ekmek, ilaç, kitap ve gazete gibi zorunlu mal ve hizmetler için standart oranın altında oranlar uygulamasına izin verilmiştir. 2006/112/EU Sayılı Konsey Direktifi ve ekleri incelendiğinde; lüks tüketim mallarına ilişkin satışlara daha yüksek satış vergisi uygulanırken zorunlu mal ve hizmet satışlarına nispeten düşük vergi uygulanması söz konusu olmuştur.

1. 3.3. Vergi Gelirlerinin Milli Gelir İçindeki Payı

Yüksek gelirli bireylerden elde edilen vergi gelirlerinin düşük gelirli bireylere kamu harcamaları kanalı ile dağıtım sürecinde temel belirleyicilerden biri vergi gelirlerinin milli gelir içindeki oransal ağırlığıdır. Vergilerin milli gelir içinde oransal ağırlığının fazla olduğu vergi sistemlerince hedef değişkenlerin istenen yönde etkilenmesi daha kolaydır. Bu nedenle söz konusu değişkenin Türkiye ve çeşitli ülkeler özelinde Gini katsayısına ilişkin sonuçlarla birlikte irdelenmesi önemlidir. Tablo 4'de de görüldüğü üzere Türkiye gerek toplam vergi gelirlerinin milli gelire oranı gerekse diğer vergi çeşitlerinin milli geliri yönünden OECD ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum Türkiye'deki dağıtım adaletinin göreceli olarak etkin olmadığını göstermektedir. Toplam vergi geliri/milli gelir oranı Türkiye'de 2018 yılı itibarıyla 24.89 iken OECD ortalaması ise %34.1 olarak gerçekleşmiştir. Oysaki aynı yıl toplam vergi gelirlerinin milli gelire oranı Fransa'da %46.2, Almanya'da %37.54 olarak

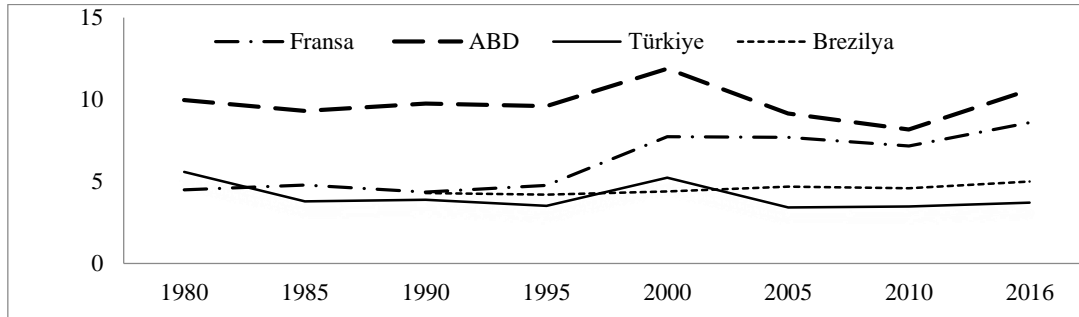
gerçekleşmiştir. Gelir vergisi/millî gelir yönünden ise bu tablonun Türkiye için daha da kötüleştiği anlaşılmaktadır. Zira dağıtım adaletindeki temel araç gelir vergisi olduğundan bu vergi türünün oransal ağırlığı dağıtım adaleti için daha da önemli bir gösterge niteliğindedir. Zira Türkiye 3.62'lik gelir vergisi/millî gelir oranı ile 8.24'lik OECD ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Türkiye'de hem gelir vergisinin millî gelir içindeki oranı hem de gelir vergisinin toplam vergi geliri içindeki payı OECD ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Bu durumu vergilerin gelirin yeniden dağıtımındaki rolünü sınırlayan önemli göstergelerden biridir.

Tablo 4. Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Çeşitli Vergi Gelirleri/Millî Gelir (2018 Yılı)

Vergi Türü/Millî Gelir	Fransa	Almanya	Birleşik Krallık	ABD	Brezilya	Türkiye	OECD Ortalaması
Toplam Vergi Geliri/Millî Gelir	46.23	37.54	33.26	27.14	32.3	24.89	34.2
Gelir Vergisi Hasılatı/Millî Gelir	8.56	10.21	9.11	10.49	7 * Kurumlar vergisi dahil	3.62	8.24
Kurumlar Vergisi Hasılatı/Millî Gelir	2.35	2.01	2.71	1.92		1.7	2.87
Servet Vergisi Hasılatı/Millî Gelir	4.4	1.02	4.03	4.1	2	1.12	1.89
Dolaylı Vergi Hasılatı/Millî Gelir	11.3	9.8	10.4	4.3	13.1	10.8	11

Kaynak: OECD (2019), Income Distribution Database, verilerinden faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yüksek gelirin artan oranlı vergilendirilmesi ve bunun transferler yoluyla düşük bireylere dağıtımını temeline dayanan yeniden dağıtım sürecinde gelir vergisi hasılatının millî gelir içindeki payı önemli bir göstergedir. Bu değişkenin yıllar içindeki eğiliminin gösterildiği Şekil 3'te de görüldüğü üzere Türkiye'de 2001 ekonomik krizi öncesi 5.24'ü bulan "Gelir Vergisi Hasılatı/Millî Gelir oranı" kriz sonrası düşerek 3 – 3.50 bandına sıkışmıştır. Gelir vergisinin millî gelire oranı düştükçe vergilerin gelirin yeniden dağıtımındaki rolünün azaldığını söylemek mümkündür. Söz konusu tablodan hareketle gelir vergisi/millî gelir oranı düşük olan Türkiye ve Brezilya gibi ülkelerin Gini katsayılarının da göreceli olarak yüksek olduğu söylenebilir. Zira Türkiye ve Brezilya'nın vergi sonrası Gini katsayısı sırasıyla 4.04 ve 4.70'tir.

Şekil 3. Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Gelir Vergisi/Millî Gelir

Kaynak: OECD (2020). Tax on personal income, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm#indicator-chart> verilerinden faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 09.08.2020)

4. SONUÇ

Gelir dağılımının düzeltilmesinde kamu harcamaları ve vergiler olmak üzere iki temel enstrüman bulunmaktadır. Bu iki temel unsurdan biri olarak vergiler dağıtım mekanizmasının ilk aşmasını oluşturmaktadır. Gelirin yüksek gelirli bireylerden düşük gelirli bireylere aktarımı vergiler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Gelirin yeniden dağıtımında önemli bir belirleyici olan vergilerin bu alandaki etkinliğini ölçümde kullanılan parametrelerden biri de Gini katsayısıdır. Vergi öncesi ve sonrası Gini katsayılarını karşılaştırarak vergilerin gelir dağılımındaki etkinliğini ölçmek mümkündür.

Ancak tek vergi sistemine ilişkin Gini katsayıları ancak diğer vergi sistemlerine ilişkin katsayılarla karşılaştırılabildiğinde bir anlam ifade edebilir. Bu nedenle çalışmada Türkiye ve seçilmiş ülkelere ilişkin Gini katsayıları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Gini katsayısı temel referans kabul edilerek Türkiye ve çeşitli ülkelerde vergilerin gelir dağılımı eşitsizlikleri ile mücadeledeki rolü irdelenmiştir. Vergi sonrası Gini katsayısında düşüşün fazla olduğu ülkelerde vergilerin gelirin yeniden dağıtımında göreceli olarak etkin olduğunu, vergi sonrası Gini katsayısında düşüşün az olduğu ülkelerde ise vergilerin gelirin yeniden dağıtımını sürecinde göreceli olarak etkin olmadığını gösterir.

Bu nedenle ABD, Fransa ve Almanya gibi gelişmiş ülkeler ve Türkiye Brezilya ve Güney Afrika gibi gelişmekte olan ülkelere ilişkin vergi öncesi ve vergi sonrası Gini Katsayılarının incelenmesi neticesinde bazı ülkelerin vergi politikası ile gelir dağılımında göreceli olarak başarı sağladığı bazı ülkelerin ise göreceli olarak başarısız olduğu tespit olunmuştur. Buna göre Almanya, Fransa gibi ülkelerin vergi sonrası Gini katsayısında %42-43 oranında azalma gerçekleşmişken (bu ülkelerindeki gelir dağılımı eşitsizliği vergi ve kamu harcama politikası ile %43 oranında azaltıldığı anlaşılmıştır) Türkiye gibi bazı ülkelerin (Brezilya %18, Güney Afrika %13) ise dağıtım adaletinde göreceli olarak başarısız olduğu anlaşılmıştır. Zira Türkiye'nin vergi öncesi Gini katsayısı 0.429 iken vergi sonrası 0.404'de gerilemiştir. Bu sonuca göre Türkiye'de vergi ve kamu harcama politikası sonrasında Gini katsayısında %6 azalma gerçekleşmiştir. Bu durum vergilerin gelirin yeniden dağıtımında göreceli olarak etkin olmadığını göstermektedir.

Bazı ülkeler dağıtım adaletinde başarı sağlamış iken bazı ülkelerin dağıtım adaletinde başarı sağlayamamasının birçok sebebi bulunmaktadır. Gelişmiş ekonomi olmak, sosyal devlet ilkesinin içselleştirilmiş olması ve verginin tabana yayılmış olması gibi bir çok ortak neden gelir dağılımındaki düzelmeyi etkiler. Ancak gelirin vergiler vasıtasıyla dağıtımındaki başarısı kamu harcama politikası ve vergileme sistemine bağlıdır. Vergi sistemlerinin gelirin yeniden dağıtımındaki etkinliği ise bir çok faktöre bağlıdır. Vergi gelirlerinin milli gelir içindeki oranı (vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payı artınca yeniden dağıtıma tabi gelir miktarı da artar), artan oranlı etkin gelir vergisi sisteminin varlığı, tüketimden yerine doğrudan geliri vergilendirmeye dayalı vergi sistemi bu faktörlerin en önemlileridir.

Vergi sonrası Gini katsayısında yüksek oranda düşüş gerçekleşen ülkelerde vergilerin milli gelir içinde göreceli olarak önemli bir paya sahip olduğu, gelir vergisine ilişkin marjinal ve minimum oranlar arasındaki marjın yüksek olduğu ve toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin daha yüksek paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Zira vergi sonrası gelir dağılımı eşitsizliğinde en fazla düşüşün gerçekleştiği Almanya (vergi sonrası Gini Katsayısı %43 gerilemiştir) ve Fransa (vergi sonrası Gini Katsayısı %44 gerilemiştir) gibi ülkelerde vergilerin ve gelir vergisinin milli gelir içindeki oransal ağırlığı fazladır. Aynı zamanda bu ülkelerde alt gelir dilimleri vergi dışı bırakılmış, yüksek gelir dilimleri ise yüksek oranlı vergiye tabi kılınmıştır. Ayrıca vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin (tüketim vergilerinin) payı göreceli olarak düşüktür.

Ancak vergi sonrası Gini katsayısında en az düşüşün yaşandığı ülkelerde (seçili ülkeler arasında en %6'lık düşüş ile en başarısız ülke Türkiye'dir) vergilerin milli gelir içinde payının göreceli olarak düşük olduğu, gelir vergisine ilişkin marjinal ve minimum oranlar arasındaki marjın düşük olduğu ve toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin daha yüksek paya sahip olduğu anlaşılmıştır. Zira vergi sonrası gelir dağılımı eşitsizliğinde en az düşüşün gerçekleştiği Türkiye (vergi sonrası Gini Katsayısı %6 gerilemiştir) Güney Afrika (%13) ve Brezilya (%18) gibi ülkelerde vergilerin milli gelir içindeki oransal ağırlığı düşük olduğu gibi bu ülkelerde düşük gelir dilimleri de asgari vergiye tabi kılınmıştır. Yüksek gelir dilimleri ise göreceli olarak düşük oranlı vergilendirilmiştir. Ayrıca bu ülkelerde vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin (tüketim vergilerinin) payı göreceli olarak yüksektir.

Gelir dağılımında eşitsizlikleri azaltmak için vergiler önemli bir enstrümandır. Bu enstrümanın etkili kullanılması önemlidir. Bu nedenle öncelikle vergi tabanının genişletilmesi ve bu yolla vergilerin milli gelir içindeki oranının artırılması gerekmektedir. Gelir vergisinde marjinal ve minimum oranlar arasındaki marjın yükseltilmesi, gelir vergisinin çok dilimli bir yapıya kavuşturulması ve ayrıca vergi gelirlerinin dolaylı vergi gelirinden çok dolaysız vergi gelirlerine dayanması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D. ve diğerleri (2015). Democracy, Redistribution and Inequality. Handbook of Income Distribution, Handbook of Income Distribution, Volume 2, 1885-1966
- Bourguignon, F. (2018). Spreading the Wealth. *Finance and Development*, 55/1,
- Cingano, F. (2014). Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. OECD Publishing.
- HMRC. (2019). HMRC Revenue. HMRC Annual Report And Accounts 2017/2018. Londra : HMRC Yayını.
- Jörg, A. (2018). Tax Justice vs. More Just Taxation. *Ethics Discussion Paper of the Tax Justice & Poverty Research*.
- GİB. (2019). Gelir İdaresi Başkanlığı 2018 faaliyet raporu. Ankara: GİB Yayını.
- Lustig, N. (2017). Fiscal Policy, Income Redistribution and Poverty Reduction in Low and Middle Income Countries. *Brookings Institution and CEQ Institute*, 4-27.
- Maniquet, M. F. (2017). Optimal income taxation theory and principles of fairness. *Center of Operations Research and Economics*, 24-30.
- Nozick, R. (1974). *Distributive Justice Anarchy, State and Utopia*. LLC: Basic Books.
- OECD. (2020). Revenue Statistics Tax on Personal Income. <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm#indicator-chart> (Erişim Tarihi: 09.08.2020)
- OECD, S. (2018). Central government personal income tax rates and thresholds. http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I1 (Erişim Tarihi: 22.08.2020).
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Londra: The Belknap Press of Harvard University Press.

- Piketty, T. (2018). *Top marginal income tax rate in rich countries 1900-2013*. Quandl.
- Pogge T. ve Mehta, K. (2016). *Global Tax Fairness*. Oxford: Oxford University Press.
- Prichard, W. (2015). *Reassessing Tax and Development Research: A New Dataset*, University of Toronto, Canada, 53-84.
- Roemer, J. E. (1996). *The Theories of Distributive Justice*. London: Harvard University Press.
- Scheve, K. & Stasavage, D. (2016). *Taxing The Rich*. New York. Princeton University Press.
- Sugin, L. (2014). *Theories of Distributive Justice and the Limitations on Taxation*. Fordham Law Review, 72/5,1991-2014
- Wiemeyer, J. (2016). *Wer hat, dem wird gegeben. Grenzen der Unfreiheit - Progressive Besteuerung Aus*, 57-66.